

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ – НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МОСЯЖЕНКО Вікторія Юрївна - оперуповноважений СКР Артемівського МВ
ГУМВС України в Донецькій області

У статті проаналізовано сутність та визначені напрями діяльності оперативних підрозділів ОВС з метою запобігання злочинам у сфері суспільної моралі.

Ключові слова: суспільна мораль, запобігання злочинності, оперативні підрозділи ОВС, взаємодія, оперативно-розшукові заходи.

Сучасне українське суспільство характеризується значним розповсюдженням різного роду продукції, в тому числі і забороненої для обігу. Саме тому проблема звільнення інформаційного простору від навали сцен жаків, насильства, жорстокості, розбещення, від того, що руйнує психіку українських людей, втручається в їх підсвідомість та негативно впливає на їх розум, світогляд, є актуальною для діяльності правоохоронних органів. Слід визнати, що вільний обіг такої продукції негативно впливає на суспільну мораль та руйнує світосприйняття та моральні цінності у молодшого покоління. Критичний стан суспільної моралі провокує появу негативних явищ, що мають найбільший вплив на дітей і молодь. Саме тому спостерігається руйнація сімейних цінностей, втягнення у проституцію, розгортання антикультури та сплески агресії. Такий стан справ впливає і на імідж нашої держави, оскільки Україна займає лідируючі позиції в негативних рейтингах та статистичних даних щодо проституції, порнографії, у тому числі дитячої, та жорстокості стосовно людей та тварин.

Означені аспекти і визначають актуальність даного дослідження та необхідність

теоретичного обґрунтування підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ, направленої на запобігання злочинам у сфері суспільної моралі. Метою даної статті є проведення теоретичного аналізу сучасного стану діяльності оперативних підрозділів ОВС із запобігання злочинам у сфері суспільної моралі, на підставі якого обґрунтувати необхідність підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ у цілому.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у процесі здійснення оперативними підрозділами ОВС заходів, направлених на запобігання злочинам у сфері суспільної моралі.

Предметом дослідження є діяльність оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання злочинам у сфері суспільної моралі.

Зазначаємо, що за часів незалежності України проблемі суспільної моралі були присвячені теоретичні розробки в працях Вариводи В.І., Гайворонського Є.П., Єлманової О.М., Зозулі Є.В., Іванова В.Ф., Копиляна В.А., Кременовської І.В., Кузнецова В.В., Лихової С.Я., Негодченка О.В., Пономаренко Л.В., Фурмана А.В., Хавронюка М.І., Шерстюка В.М., Шимона С.І. та інших. Але означені науковці приділяли увагу визначенню ролі моралі в суспільстві, співвідношенню права і моралі, кваліфікації злочинам та правопорушенням проти суспільної або громадської моралі тощо. Однак діяльність оперативних підрозділів ОВС, яка направлена на запобігання зло-

чинам проти суспільної моралі, не знайшла відповідного відображення в наукових розробках. Саме тому для досягнення мети даного дослідження нами поставлені наступні завдання:

- провести аналіз сучасних наукових досліджень, присвячених протидії злочинам у сфері суспільної моралі;
- теоретично обґрунтувати необхідність проведення оперативними підрозділами ОВС заходів, направлених на запобігання злочинам у сфері суспільної моралі;
- визначити необхідність налагодження взаємодії з іншими підрозділами ОВС та державними органами та установами щодо здійснення спільних заходів, направлених на запобігання вчинення злочинів проти суспільної моралі;
- визначити шляхи підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів ОВС з метою запобігання злочинам у сфері суспільної моралі.

Отже, правові засади захисту суспільної моралі від розповсюдження продукції та інформації, яка негативно впливає на суспільну мораль, встановлює Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 року [1]. У відповідності до даного закону визначені основні напрями державного регулювання обігу інформаційної продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. Змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення [1, ст. 5]. Саме тому основними напрямками державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є:

- формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури;
- недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культу насильства, жорстокості, поширення порнографії;
- впровадження експертної оцінки ві-

део-, аудіо-, друкованої інформації та інформації на електронних носіях, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі;

- підтримка національної культури, мистецтва, кінематографії, книговидання, поліпшення системи пропаганди кращих зразків світової літератури, культури та мистецтва;
- заборона демонстрації неліцензійної аудіо-, відеопродукції на всіх національних телерадіокомпаніях;
- встановлення контролю за обігом продукції, що становить загрозу суспільній моралі;
- приєднання до міжнародних договорів з питання захисту суспільної моралі.

У свою чергу, Кримінальним кодексом України визначені діяння, за які передбачена кримінальна відповідальність за вчинення злочинів у сфері суспільної моралі [2]. До таких злочинів відносяться:

- наруга над могилою ст. 297 КК України;
- знищення, руйнування або пошкодження пам'яток об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці ст. 298 КК України;
- знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду ст. 298¹ КК України;
- жорстоке поводження з твариною ст. 299 КК України;
- ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства та жорстокості ст. 300 КК України;
- ввезення, виготовлення і розповсюдження порнографічних предметів ст. 301 КК України;
- створення або утримання місць розпусти і звідництво ст. 302 КК України;
- сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією ст. 303 КК України;
- втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність ст. 304 КК України [2].

На нашу думку, існують і інші склади злочинів, де додатковим об'єктом посягання є моральні засади людини та суспіль-

ства. Окрім того існують і інші злочини, які пов'язані із втягненням осіб, які не досягли повноліття у антигромадську чи злочинну діяльність. Але їх аналіз потребує додаткового наукового дослідження. Саме тому, розглянувши основні напрями державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль та підстави притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти суспільної моралі, перейдемо до аналізу наукових досліджень, присвячених предмету даної статті. Так, Негодченко О.В. у своїх роботах визначав сутність адміністративної відповідальності за правопорушення проти громадської моралі [3], Нікітін Ю.В. досліджував соціально-психологічні і моральні фактори впливу на забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства [4]. Аналізу міжнародному досвіду приділяли увагу Іванов В.Ф. [5], Зозуля Є.В. [6]. Так, у своєму дослідженні «Суспільна мораль в інформаційній сфері, як захищається вона» доктор філологічних наук В.Ф. Іванов зазначає, що свобода слова є одним із найголовніших надбань людства, але в певних випадках інтереси суспільства вимагають обмеження цієї свободи [5, с. 40]. Окрім того, загальноєвропейські інституції стоять на варті моральності суспільства, але тільки у випадках, коли преса загрожує моралі окремих груп суспільства, передовсім молоді [5, с. 43]. Окрім того, науковцем було проведено загальний аналіз питання захисту суспільної моралі в розвинутих демократичних країнах, таких як: США, Великобританія, Австралія, Канада, Німеччина, Австрія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Ірландія та Польща. Окремо були визначені підходи до даної проблеми у пострадянських країнах Росії, Білорусії, Азербайджані, Казахстані тощо. Автор, проводячи порівняння з Україною, зазначає: «На жаль, наші закони «гарні» й «вагомі» лише на папері. У суспільстві маємо нездорову ситуацію» [5, с. 64].

Заслуговує на увагу висновок Є.В. Зозулі згідно з яким залишається незавершеним аналіз діяльності ОВС у формуванні міжнародного співробітництва та організаційних аспектів їх діяльності в протидії означеним видам злочинів [4, с. 85]. Також ним зазна-

чено, що на підставі міжнародних документів в Україні у 2006 році були впроваджені зміни в Кримінальний кодекс України. Так, Верховна Рада України Законом «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією» статті 149 (торгівля людьми) та 303 (Сутенерство або втягнення у проституцію) виклала ці статті у новій редакції. Слід зазначити, що виклад цих статей у новій редакції, на нашу думку, відповідає міжнародним стандартам дотримання прав людини.

Заслуговує на увагу дослідження Кузнецова В. В. [7], у якому автор приділяє увагу аналізу теорії та практики застосування й ефективності норм про відповідальність за злочини проти громадського порядку та моральності, розробляє пропозиції щодо їх удосконалення, розглядає історичний аспект розвитку відповідальності за вказані злочини. Також ним здійснено порівняльно-правове дослідження відповідальності за ці злочини в зарубіжному та вітчизняному кримінальному законодавстві.

У свою чергу Шерстюк В.М., Лук'яненко В.В. [8] досліджували судово-експертне забезпечення протидії обігу продукції, яка негативно впливає на суспільну мораль. Заслуговує на увагу їх висновок про те, що залучення відповідних фахівців дозволить співробітникам правоохоронних органів і суддям уникати помилок і приймати більш обгрунтовані рішення [8, с. 62]. Також ними наведені критерії віднесення до порнографічної продукції, які мають сприяти єдності у методичних підходах органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів і судів щодо протидії обігу продукції, яка негативно впливає на суспільну мораль [8, с. 66].

Кримінально-правовим засобом у забезпеченні духовно-моральної безпеки суспільства, кримінологічним та кримінально-правовим проблемам ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, приділяв увагу у своїх наукових доробках Сердюк П.П. [9].

Проводячи аналіз сучасних наукових до-

сліджень, присвячених протидії злочинам у сфері суспільної моралі слід зазначити і наукові здобутки Карчевського М.В. та інших науковців, роботи яких направлені на теоретичне обґрунтування і практичне забезпечення протидії комп'ютерній злочинності. Ми погоджуємося з тезою про те, що комп'ютерна техніка може використовуватися для вчинення багатьох злочинів, однак використання комп'ютерної техніки ще не дає можливості говорити про те, що скоєно комп'ютерний злочин. Так, злочинці розміщують на сайтах інформацію, доступ до якої в більшості випадків необмежений. Таким чином, переміщення може відбуватися фактично і віртуально – за допомогою передачі фотографій, кіно- відео зображення, «картинок» за допомогою інформаційних технологій та Інтернету через всі кордони. Торкуючись цієї теми, необхідно зупинитися і на проблемі проституції. Один із видів цього злочину прийшов разом з появою Інтернету та створення різних баз даних. Отже, основним критерієм відмежування цих злочинів від суміжних, пов'язаних із використанням комп'ютерної техніки як знаряддя або засобу, є об'єкт посягання [10, с.120]. У нашому випадку комп'ютерна техніка виступає як знаряддя або засіб вчинення злочину. Саме тому, на нашу думку, основними завданнями оперативно-розшукової діяльності в галузі інформаційних технологій є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб чи груп з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства.

Окрім того слід вказати, що дослідженням проблем попередження і профілактики злочинів займалися такі науковці, як: - І.І. Басецький, В.М. Бурдін, Д.В. Гребельський, М.О. Карпенко, І.П. Козаченко, О.Г. Колб, - Є.Д. Лук'янчиков, Є.А. Митрофанов, А.В. Семенов та інші. Результати їх досліджень стали базовими для розроблення заходів із оперативно-розшукового попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС. Так, оперативно-розшукову профілактику злочинів слід розглядати на трьох рівнях. На першому рівні вирішуються загальні соціальні, економічні й інші проблеми суспільства. На другому рівні здійснюється профі-

лактичний вплив на конкретні соціальні групи (мікросередовище), у якому складається конфліктна ситуація, намічаються негативні тенденції, що зумовлює необхідність усунення недоліків, які впливають на колектив, соціальну групу. Третій рівень – це індивідуальна виховна профілактична робота, зміст якої полягає в позитивній трансформації системи ціннісних орієнтацій людини, в подоланні її антигромадських поглядів і установок, у формуванні поваги до норм суспільства та правопорядку. На кожному із зазначених рівнів профілактика набуває різних форм. Основною формою профілактики визначаємо безпосередню профілактику, сутність якої заключається в організації і здійсненні превентивної діяльності, конкретно і безпосередньо спрямованої на виявлення й усунення причин і умов злочину, виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, і проведення з ними роботи з метою недопущення подібного. Саме тому, на підставі досягнень оперативно-розшукової науки, зазначаємо що під запобігання злочинам у сфері суспільної моралі як напрямом діяльності оперативних підрозділів ОВС, слід розуміти систему здійснюваних на нормативно-правовій і науковій основі, оперативними підрозділами ОВС заходів із застосуванням спеціальних сил, засобів і методів, спрямованих на виявлення і усунення причин злочинів, умов, які цьому сприяють, а також виявлення осіб, котрі допускають відхилення від норм поведінки, й застосування щодо них профілактичного впливу. Окрім того, в наукових дослідженнях Голіна В.В. визначені методи запобіжного впливу, залежно від природи криміногенних об'єктів [11, с.54]:

- методи соціального характеру. Ці методи носять соціальний характер, бо за своїм походженням зумовлені сферою соціального, фізичного й духовного буття людей і коріняться в ньому (деалкоголізація, денаркотизація суспільства, стратегія втручання у кризові ситуації тощо);

- методи правового характеру або правового регулювання, які повинні стимулювати, заохочувати, сприяти впровадженню та розвитку соціально-позитивної поведінки людей, протидіяти виникненню

потенційних та існуючих криміногенних об'єктів, негативним стереотипам поведінки, деформації особистості (кримінально-правове утримання (загальне запобігання злочинам), декриміналізація, депеналізація і навпаки, метод цивільно-правового запобігання злочинності тощо);

- методи психічного характеру – засоби інформаційного, інтелектуального, медико-психологічного впливу на свідомість і волю особистості (метод масової комунікації, метод медико-реабілітаційного впливу, метод пошукової активності тощо).

Окрім того, Голіна В.В. у своєму дослідженні виділяє принципи організації та діяльності по запобіганню злочинності [11, с. 57], до яких відносить:

- демократизм – це загальнодержавна справа, участь у якій беруть державні органи влади, управління, самоврядування і широкі верстви населення, як це передбачено Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»;

- гуманність – не застосування заходів, що суперечать загальнолюдській моралі, пов'язані з жорстокістю, принижують честь і гідність людини;

- законність – система запобігання злочинності, що ґрунтується на правовій основі;

- обґрунтованість – наявність повної та об'єктивної інформації про криміногенні чинники;

- економічна доцільність – реальні і достатні витрати під час планування і проведення загальнодержавних, регіональних заходів;

- радикальність – розробка не поверхневих і короткострокових заходів, а таких, які б сприяли докорінній ліквідації криміногенних об'єктів та чинників;

- науковість і прогресивність – розроблення і втілення заходів запобігання злочинності з використанням сучасних технологій і досягнень науки;

- комплексність і диференціація – підхід до запобігання злочинності як до єдиної системи;

- реальність – гарантує дійсну можливість здійснення заходів і методів, попереджає про неприпустимість волюнтаризму в кримінології;

- конкретність – заходи, спрямовані на криміногенні об'єкти та чинники [11, с.60].

Узагальнюючи наведені принципи, зазначаємо, що запобігання злочинності, в тому числі і оперативно-розшуковими заходами, має відповідати загальній вимозі – бути достатньо ефективним, оскільки, на думку В.В. Голіна, інакше може виявитися, що воно або не потрібне, або його заходи навіть шкідливі [11, с.57].

Отже, сучасну організацію запобігання злочинів у сфері суспільної моралі необхідно розглядати не тільки як сукупність конкретних заходів із недопущення вчинення злочину, а як науково обґрунтовану діяльність правоохоронних та державних органів і громадських організацій, здійснюваної за планом і спільними зусиллями. Вказаною системою охоплений складний комплекс соціально-економічних, ідеологічних, правових, виховних, спеціальних та інших заходів. Але будь-який причині теж передують обставини, які породжують останню. Слід звернути увагу, що ефективна профілактика має бути спрямована саме на зазначені обставини.

У процес профілактики та запобігання злочинам у сфері суспільної моралі залучені різні державні органи: ті, для яких завдання попередження злочинів є основними та обов'язковими (суди, органи внутрішніх справ, прокуратури, юстиції тощо), а також ті, для яких боротьба з правопорушеннями не є обов'язковою (органи законодавчої, виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації).

Отже, піддаючи аналізу наукові доробки з означеної проблематики, ми визначили тактичні аспекти даної діяльності:

- це складність розвитку, багатофакторність позитивних і негативних проявів у сфері суспільної моралі та соціальною вагомістю попередження злочинності;

- наявність соціальних чинників: сім'ї, молоді, дітей різних вікових категорій, різних потреб в отриманні певної інформації та продукції, що вимагає застосування тактичних підходів на підставі знань педагогіки та вікової психології. Така складна ситуація викликана неоднозначністю та протирічністю відносин між різними соціальними групами.

Тому здійснення тактично неправильних заходів призведе до негативного результату і не сприятиме стабілізації криміногенної обстановки;

- особливості й об'єктивні складнощі організації роботи з попередження латентних злочинів (до яких відноситься і частина злочинів у сфері суспільної моралі).

Означені нами тактичні аспекти повинні враховуватися різними оперативними підрозділами ОВС на які покладені обов'язки протидіяти злочинам у сфері суспільної моралі. Так до цієї діяльності залучаються представники карного розшуку, підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, кримінальної міліції у справах дітей, державної служби боротьби з економічною злочинністю та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю. Тому, на нашу думку, здійснена даними підрозділами діяльність повинна бути спрямована на:

- виявлення і накопичення первинної інформації про причини і умови, що сприяють учиненню злочинів у сфері суспільної моралі;

- перевірку і доповнення початкових відомостей про ці причини і умови;

- розроблення і вжиття заходів щодо їх усунення із застосуванням комплексу оперативно-розшукових заходів;

- подальший контроль за тим, щоб не допустити повторного виникнення аналогічних причин і умов.

Зазначаємо, що підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання злочинам у сфері суспільної моралі передбачає:

- вивчення, за допомогою громадськості, застосуванням засобів і методів ОРД, осіб, які схильні до вчинення злочинів у сфері суспільної моралі;

- документування фактів злочинних намірів і дій, притягнення до адміністративної відповідальності;

- за наявності достатніх підстав, передбачених КПК, надавати матеріали слідчому для розпочинання кримінального провадження з метою фіксації доказової бази та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Своєю чергою об'єктами оперативно-профілактичного впливу оперативних під-

розділів ОВС є не лише особи, які схильні до вчинення досліджуваних злочинів, а і користувачі послугами та інформаційної продукції. Тому підрозділи КР уживають заходів щодо розкриття злочинів, беруть участь у проведенні оперативно-профілактичних заходів та відпрацювань, метою яких є попередження негативних явищ у суспільстві.

Підрозділи ДСБЕЗ здійснюють заходи щодо виявлення порушень законодавства при функціонуванні об'єктів грального бізнесу та надання комп'ютерних послуг, авторських та суміжних прав та беруть участь в оперативно-профілактичних заходах, що мають на меті профілактику негативних явищ у молодіжному середовищі

Підрозділи БЗПТЛ організовують та забезпечують проведення оперативно-профілактичних операцій, спрямованих на виявлення та документування злочинів, уживають організаційних та практичних заходів, спрямованих на викриття злочинних груп та окремих осіб, що вчиняють злочини у сфері суспільної моралі; проводять оперативно-профілактичні заходи з виявлення та документування злочинної діяльності осіб, забезпечують постановлення на обліки дорослих осіб, котрі втягують дітей у заняття проституцією, примушують до виготовлення продукції порнографічного характеру чи такої, яка пропагує жорстокість та насильство, а також є схильними до педофілії.

Підрозділи КМСД безпосередньо виявляють осіб, які втягують дітей у антигромадську та злочинну діяльність, документують діяльність дорослих осіб, які залучають дітей у заняття проституцією до виготовлення, збуту та розповсюдження продукції порнографічного характеру чи такої, яка пропагує жорстокість та насильство.

Підрозділи боротьби з кіберзлочинністю направляють свої зусилля на запобігання вчинення злочинів у сфері суспільної моралі за допомогою інформаційних технологій та комп'ютерної техніки.

Окрім безпосередньої взаємодії оперативних підрозділів, необхідно зупинитися на доцільності тісної взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими під час досудового розслідування. Так, на нашу думку, у відповідності до норм КПК України поєднання

